

εἶναι ὅτι γίνεται, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῆς προκύπτει ἡ ἐπιστήμη. Πῶς δὲ καὶ διὰ ποίων μέσων, πότε ἀληθεύει ἡ ἐπιστήμη, καταδεικνύουσα ἡμῖν τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν ὄντων, πῶς ἀποδεικνύεται, καὶ πῶς προοδεύει ἀείποτε τελειοποιουμένη, πάντα ταῦτα συνιστῶσι τὸ λογικὸν πρόβλημα, περὶ οὗ ὀλίγα τινὰ θέλομεν εἶπει ἐνταῦθα πρὸς πληρεστέραν διαφώτισιν τῆς λογικῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας ψυχῆς καὶ ἀκριβεστέραν γινῶσιν τοῦ προορισμοῦ αὐτῆς.

Ἐὰν ὁ λόγος εἶναι τὸ προσὸν τῆς ψυχῆς δυνάμει τοῦ ὁποίου ζητοῦμεν τὸ πῶς, τὸ πῶθεν καὶ τὸ διατί τῶν ὄντων, φανερὸν ὅτι προὔποθέτει καὶ περιέχει ἐν ἑαυτῷ τριπλῆν τινα πίστιν· α', τὴν πίστιν ὅτι ἕκαστον ὄν εἶναι ὅ,τι εἶναι καὶ δὲν δύναται ἐνταῦτῳ καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ νὰ ἦναι καὶ οὕτω καὶ ἄλλως, διότι τοῦτο θὰ ἦτο ἀντιφαστικόν, καὶ ὁ λόγος δὲν ἀνέχεται τοιαύτην ἀντίφασιν, καὶ αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη ἀρχὴ τῆς ἀντιφάσεως ἢ τῆς ταυτότητος· β', τὴν πίστιν, ὅτι ἕκαστον ὄν ἔχει, εἴτε ἐντὸς εἴτε ἐκτὸς αὐτοῦ, αἴτιον ἐξ οὗ ἔρχεται εἰς τὸ εἶναι, καὶ οὗ ἄνευ δὲν θὰ ἦτο, καὶ αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη ἀρχὴ τῆς αἰτιότητος, καὶ γ', τὴν πίστιν ὅτι ἕκαστον ὄν ἔχει τέλος πρὸς ὃ τείνει, καὶ αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη ἀρχὴ τῆς τελειότητος ἐἴ τῶν τελικῶν αἰτιῶν· ὥστε δυνάμει τῶν τριῶν τούτων ἀρχῶν, πιστεύομεν ὅτι ἕκαστον ὄν εἶναι ἐν μέτρῳ αἰτίου, ἀφ' ἐνός, καὶ τέλους, ἀφ' ἑτέρου, καὶ συνδέει καὶ πραγματοποιεῖ αὐτὰ διὰ τῆς ἰδίας φύσεως καὶ ἐνεργείας.¹ Ἄνευ τῆς τριπλῆς ταύτης πίστεως οὔτε θὰ ἐφανταζόμεθα νὰ ζητήσωμεν τὸν λόγον τῶν ὄντων. Δὲν θὰ ἐζητούσαμεν νὰ καταλάβωμεν τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν ὄντων, τὸ πῶς τῆς ὑπάρξεώς των, ἐὰν δὲν ἐπιστεύομεν ὅτι ἕκαστον ὄν εἶναι φύσεως τοιαύτης ὡς ἡ τοιαύτης καὶ ὅτι ἡ φύσις αὕτη ἔχει ταυτότητα, δηλ. δὲν εἶναι ἐνταῦτῳ καὶ κατὰ τὰ αὐτὰ τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, φέρ' εἰπεῖν καὶ ὕλική καὶ ἄυλος, καὶ ἕλλογος καὶ ἄλογος. Παρομοίως δὲν θὰ ἐζητούσαμεν τὰ αἴτια καὶ τὰ τέλη τῶν ὄντων, ἐὰν δὲν ἐπιστεύομεν ὅτι ἕκαστον ὄν πρέπει νὰ ἔχη αἴτιον καὶ τέλος. Ἐκαστος φέρει ἐν ἑαυτῷ τὴν τριπλῆν ταύτην πίστιν, καὶ ἂν καὶ δὲν ἔχει πάντοτε καθάραν συνείδησιν αὐτῆς, ἐνεργεῖ πάντοτε συμφῶνως πρὸς αὐτὴν καὶ ἐν ἀγνοίᾳ του. Τοῦτο ἐννοοῦσιν οἱ λέγοντες ὅτι αἱ ἀνωτέρω τρεῖς ἀρχαὶ εἶναι ἔμφυτοι, καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει ὁ ἄνθρωπος πάντων τῶν ἄλλων κτισμάτων, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται εἰς τὸν λόγον τῆς φύσεως χωρὶς νὰ ἔχωσι συνείδησιν αὐτοῦ, μόνος ὁ ἄνθρωπος ἔχει τοιαύτην συνείδησιν, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῷ λόγου παρακινεῖται νὰ ζητήσῃ καὶ ἀνακαλύψῃ τὸν λόγον τῆς φύσεως. Διὰ τοῦτο

ὑποβάλλει τὰ ὄντα τῆς φύσεως εἰς παντοίας ἀποσυνθέσεις καὶ ἀναλύσεις, εἴτε νοσοῦς διὰ τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως, εἴτε ὕλικος δι' ἐργαλείων καὶ παρασκευῶν, μέχρις οὗ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἐνδοτάτην αὐτῶν φύσιν· συνενεῖ καὶ συνδυάζει αὐτὰ μυριοτρόπως δι' ἐπανειλημμένων πειραμάτων καὶ ἀντιπειραμάτων, μέχρις οὗ ἀνακαλύψῃ τὸν ἀναγκαῖον σύνδεσμον τοῦ αἰτίου πρὸς τὸ ἀποτέλεσμα, καὶ ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ αἰτίου τοῦ ὄντος προσπαθεῖ νὰ κατανοήσῃ καὶ ὀρίσῃ ἀκριβῶς τὸ τέλος αὐτοῦ, δηλ. εἰς τί πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ. Ἐκάστη τῶν ἐργασιῶν τούτων ἔχει ἰδιαιτέρον ὄνομα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τῶν σχέσεων τῶν νοητικῶν δυνάμεων πρὸς τὸ ἀληθές, ἣν ἡμεῖς μὲν ὀνομάζομεν *ἀληθολογίαν*, οἱ πλείστοι δὲ *λογικὴν*, διότι μεταξὺ τῶν δυνάμεων τούτων πρωτεύει ὁ λόγος.—Ζητοῦμεν λοιπὸν τὸν λόγον τῶν ὄντων, διότι πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχει, καὶ ἡ λογικὴ αὕτη πίστις ἀναλύεται εἰς τὰς εἰρημένους τρεῖς ἀρχὰς δυνάμει τῶν ὁποίων πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ συνδυασμὸς αἰτίων, μέσων καὶ τελῶν, καὶ τὸν συνδυασμὸν τοῦτον ὀνομάζομεν *ἔλλογον τάξιν τῶν ὄντων*.

Ἐὰν πάντα ταῦτα ἀληθεύουσι, καὶ ἐὰν πραγματικῶς ἡ ἡμετέρα ψυχὴ διαφέρει τῆς ψυχῆς τῶν ἄλλων ζώων, διότι εἶναι ἕλλογος, ἔπεται ὅτι πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὐτῆς μετέχουσι τοῦ χαρακτῆρος τούτου, καθὼς δυνάμεις ἑλλόγου ὑποστάσεως, καὶ ἐνεργοῦσιν ἐν ἡμῖν ἄλλως ἢ ἐν τοῖς κτήνεσιν ἢ ἀντίληψις, ἢ προσοχὴ, ἢ σύζευξις, ἢ μνήμη, ἢ ἀνάμνησις λειτουργοῦσιν ἐν ἡμῖν μετὰ λόγου, καὶ διὰ τοῦτο παράγουσιν ἄλλα προϊόντα, παράγουσι δηλ. ἐκείνην τὴν προοδευτικὴν γινῶσιν τοῦ ἀληθοῦς ἣτις ὀνομάζεται *ἐπιστήμη*. Διὰ τῆς γνώσεως ταύτης *κατατάσσομεν τὰ ὄντα κατὰ τὰς ὁμοιότητας καὶ διαφορὰς αὐτῶν εἰς γένη καὶ εἶδη*, καὶ οὕτω κατανοοῦμεν σαφέστερον τὴν φύσιν αὐτῶν, καὶ *συλλογίζομεθα ὀρθῶς περὶ αὐτῶν*, εἴτε ἐξάγοντες ἐκ τῶν γενικῶν ἐννοιῶν τὰς ἐν αὐταῖς μερικὰς συνεπείας διὰ τοῦ *ἐξαγωγικοῦ* λεγομένου συλλογισμοῦ (*déduction*), εἴτε ἐπαγόμενοι ἐκ τῶν μερικῶν γεγονόντων εἰς γενικὰς ἀρχὰς διὰ τοῦ *εἰσαγωγικοῦ* λεγομένου συλλογισμοῦ (*induction*), περὶ ὧν θέλομεν διαλάβει ἐν τοῖς ἐπομένοις.

¹Ἐπειτα συνέχεια.

Π. ΒΡΑΪΛΙΑΣ.

Κατὰ τὸν τελευταῖον γαλλο-γερμανικὸν πόλεμον παρετηρήθη ὅτι οἱ διακηρυγόμενοι στρατιῶται ἦσαν πολλῶ πλέον πεπαιδευμένοι τῶν καθολικῶν. Ἐν τοῖς νοσοκομείοις, ὅτε οἱ πρῶτοι ἤρχιζον ἀναλαμβάνοντες ἐκ τῶν τραυμάτων, ἐζήτουν βιβλίον, ἐνῶ οἱ δεύτεροι ἐζήτουν παγινοῦχαρτα.

1. Ὅρα «Περὶ τῆς ἐνότητος τῶν λογικῶν στοιχείων.» Κερκῆρα, 1875.